

dr Marta Kawa

Katedra Marketingu
Uniwersytet Rzeszowski

Rola społeczno-ekonomiczna spółdzielczości w czasach kryzysu

WPROWADZENIE

Współcześnie, kiedy zawiodły reguły i zasady doktryny neoliberalnej, upadł światowy system finansowy, a następnie gospodarki państw powiązanych w warunkach globalizacji. Sektor spółdzielczy, kierujący się w swojej działalności pewnymi wartościami i zasadami, okazał się dość odporny na zawirowania kryzysu światowego, szczególnie mocne okazały się banki spółdzielcze oraz spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe.

Światowy system finansowy znalazł się w drugiej połowie 2008 roku w poważnym kryzysie. Załamaniu uległ sektor bankowy i finansowy Stanów Zjednoczonych, który następnie pociągnął inne sektory gospodarki światowej. Początkiem kryzysu było załamanie się rynku nieruchomości i kredytów hipotecznych w Stanach Zjednoczonych. Banki amerykańskie udzielały kredytów każdemu, bez względu na możliwości spłaty, cele i zasadność takich przedsięwzięć. Ponadto zaczęto wprowadzać do udzielanych kredytów różnego rodzaju pakiety, służące wytwarzaniu następnych produktów finansowych, które początkowo przynosiły ogromne korzyści. Po pewnym jednak czasie operacje te zaczęły generować straty. Była to działalność pozbawiona jakiegokolwiek kontroli zewnętrznej, co było zgodne z doktryną neoliberalną. Bankructwa banków i innych instytucji finansowych, spowodowane zamykaniem rachunków inwestycyjnych, operacji międzybankowych, rosnącymi zobowiązaniami banków spowodowało drastyczne ograniczenie akcji kredytowych [Kwiecień 2009, s. 24].

Strategia i filozofia rozwoju świata oparta wyłącznie na wartościach materialnych i kształtowaniu konsumpcyjnego modelu życia doprowadziła do wielu poważnych zagrożeń i wynaturzeń. Niekontrolowany wzrost gospodarczy i doraźne korzyści różnych grup interesów, będące pochodną fundamentalizmu rynkowego doprowadziły do jednego z najpoważniejszych kryzysów w powojennej historii. Pieniądz, który przestał być środkiem, a stał się celem samym w sobie podzielił ludzi i świat na dwa bieguny: bogactwa oraz ubóstwa i nędzy.

Wartość i bogactwo rynku tkwi w jego różnorodności, w tym, że obok siebie mogą funkcjonować podmioty gospodarcze o różnym statusie prawnym, różnej

strukturze własności a także odmiennych celach prowadzonej działalności. System neoliberalny przy biernej postawie rządzących prowadzi wbrew pozorom do zubożenia gospodarki rynkowej zarówno poprzez ograniczanie form własności jak i unifikację systemu gospodarczego [Domagalski, 2008, s. 1].

Celem opracowania było przedstawienie znaczenia społeczno-ekonomicznego spółdzielczości w warunkach kryzysu. Aby zrealizować cel przedstawiono podstawowe wartości i zasady spółdzielcze oraz rolę społeczno-ekonomiczną spółdzielczości w rozwoju gospodarczym, a także Zalecenie Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczące promowania spółdzielni na świecie. Sposobem przezwyciężenia kryzysu powinno być wymuszenie większego popytu i stałe jego powiększanie. Czynnikiem zwiększającym konsumpcję jest działalność wytwórcza, usługowa czy handlowa podmiotów na rynkach lokalnych. Szczególnie przydatne w tym zakresie mogą okazać się spółdzielnie.

WARTOŚCI I ZASADY, KTÓRYMI KIERUJĄ SIĘ SPÓŁDZIELNIE W SVOJEJ DZIAŁALNOŚCI

Od samych początków spółdzielczości jej zasadnicze normy moralne stanowiły trzy elementy – solidarność (wspólnotowość), równość i demokracja. Spółdzielnie opierają swoją działalność na wartościach takich jak: samopomoc, odpowiedzialność, demokracja, równość, sprawiedliwość i solidarność. Ponadto członkowie spółdzielni przestrzegają wartości etyczne, takie jak: uczciwość, otwartość, odpowiedzialność społeczna oraz troska o innych.

Zasady spółdzielcze są wytycznymi, przy pomocy których spółdzielnie wprowadzają swoje wartości do praktyki.

Obecnie obowiązuje siedem zasad spółdzielczych, które zostały sformułowane w 1995 roku na Kongresie Międzynarodowego Związku Spółdzielczego w Manchesterze [*Karta etyki...*, 2003, s. 6].

Pierwsza zasada: Dobrowolnego i otwartego członkostwa. Spółdzielnie są organizacjami dobrowolnymi, otwartymi dla wszystkich osób, które są zdolne do korzystania z ich usług oraz gotowe są ponieść związaną z członkostwem odpowiedzialność, bez jakiegokolwiek dyskryminacji z powodu płci, społecznej, rasowej, politycznej czy religijnej.

Druga zasada: Demokratycznej kontroli członkowskiej. Spółdzielnie są demokratycznymi organizacjami kontrolowanymi przez swoich członków, którzy aktywnie uczestniczą w określaniu swojej polityki i podejmowaniu decyzji. Mężczyźni i kobiety pełniący funkcje przedstawicielskie z wyboru są odpowiedzialni wobec członków. W spółdzielniach szczebla podstawowego członkowie mają równe prawa głosu (jeden członek – jeden głos), zaś spółdzielnie innych szczebli również zorganizowane są w sposób demokratyczny.

Trzecia zasada: Ekonomicznego uczestnictwa członków. Członkowie uczestniczą w sposób sprawiedliwy w tworzeniu kapitału swojej spółdzielni i demokratycznie go kontrolują. Co najmniej część tego kapitału jest zazwyczaj wspólną własnością spółdzielni. Jeżeli członkowie otrzymują jakąś rekompensatę od kapitału wniesionego jako warunek członkostwa, jest ona zazwyczaj ograniczona. Członkowie przeznaczają nadwyżki na jeden lub wszystkie spośród następujących celów: na rozwój swojej spółdzielni, jeśli to możliwe przez stworzenie funduszu rezerwowego, z którego przynajmniej część powinna być niepodzielna, na korzyści dla członków proporcjonalnie do ich transakcji ze spółdzielnią, na wspieranie innych dziedzin działalności zatwierdzonych przez członków.

Czwarta zasada: Autonomii i niezależności. Spółdzielnie są autonomicznymi organizacjami wzajemnej pomocy kontrolowanymi przez swoich członków. Jeśli zawierają porozumienia z innymi organizacjami, włączając w to rządy, lub pozyskują swój kapitał z zewnętrznych źródeł, to czynią to tylko na warunkach zapewniających demokratyczną kontrolę przez swoich członków oraz zachowanie swojej spółdzielczej autonomii.

Piąta zasada: Kształcenia, szkolenia i informacji. Spółdzielnie zapewniają możliwość kształcenia i szkolenia swoim członkom, osobom pełniącym funkcje przedstawicielskie z wyboru, menedżerom i pracownikom, tak aby mogli oni efektywnie przyczynić się do rozwoju swoich spółdzielni. Informują one ogół społeczeństwa, a zwłaszcza młodzież i osoby kształtujące opinię społeczną o istocie spółdzielczości i korzyściach z nią związanych.

Szоста zasada: Współpracy między spółdzielniami. Spółdzielnie w najbardziej efektywny sposób służą swoim członkom i umacniają ruch spółdzielczy poprzez współpracę w ramach struktur lokalnych, krajowych, regionalnych i międzynarodowych.

Siądma zasada: Troski o społeczność lokalną. Spółdzielnie pracują na rzecz właściwego rozwoju społeczności lokalnych, w których działają, poprzez prowadzenie polityki zaaprobowanej przez swoich członków [*Kodeks...*, 2008, s. 4–6].

Spółdzielnie należą do podmiotów prowadzących działalność społeczno-gospodarczą o szczególnym charakterze. Zachowanie w trakcie działalności wysokich norm moralnych i etycznych ma ogromne znaczenie. Spółdzielnie wymagają od pracowników i członków większej aktywności społecznej oraz świadomości spółdzielczych wartości i zasad postępowania oraz realizowanych zadań i celów.

FUNKCJE SPOŁECZNO-EKONOMICZNE SPÓŁDZIELCZŚCI

Spółdzielnie odgrywają na całym świecie ważną rolę w rozwoju ekonomicznym i społecznym oraz w ułatwianiu tworzenia miejsc pracy. Należą do nich przedsiębiorstwa zarówno niewielkiej skali, jak i prowadzące interesy na ogromną skalę na całym świecie. Spółdzielnie działają głównie na obszarach zbytu i zaopa-

trzenia rolniczego, finansów, handlu hurtowego i detalicznego, opieki zdrowotnej, mieszkalnictwa i ubezpieczeń. Obecnie wkraczają jednak i na nowe pola działalności, takie jak technologie informacji i komunikacji, turystyka czy kultura. Ponieważ spółdzielnie są własnością użytkowników usług, których dostarczają, decyzje w nich podejmowane stanowią o zrównoważeniu potrzeby rentowności z potrzebą dobra członków i społeczności, której służą. Sprzyjając rozwojowi gospodarki o jasno określonych celach i prowadzonej na większą skalę, spółdzielnie zwiększają siłę przetargową swoich członków, zapewniając im, pomiędzy innymi korzyściami, wyższy dochód i ochronę socjalną. Tak więc spółdzielnie zapewniają swoim członkom szansę, ochronę i aktywizację, a są to zasadnicze elementy wyciągnięcia ich z degradacji i ubóstwa [*Promowanie...*, 2002, s. 9].

Spółdzielnie mogą działać niemal w każdej dziedzinie życia społeczno-gospodarczego ludzi. Spółdzielczość polska pomimo powstania nowych branż utrzymuje w dużym stopniu swój tradycyjny podział ukształtowany w okresie gospodarki planowej. Trzeba jednak dodać, że działalność spółdzielni w poszczególnych branżach uległa poważnemu zróżnicowaniu. Polski sektor spółdzielczy to około 10 tysięcy spółdzielni, które zrzeszają ponad 8 milionów członków i zatrudniają blisko 400 tysięcy pracowników. Wyróżniamy aktualnie 15 branż spółdzielczych. Są to: Spółdzielnie Spożywców „Społem”, Gminne Spółdzielnie „Samopomoc Chłopska”, Spółdzielnie Mleczarskie, Spółdzielnie Ogrodniczo-Pszczelarские, Rolnicze Spółdzielnie Produkcyjne, Spółdzielnie Kółek Rolniczych, Banki Spółdzielcze, Spółdzielnie Mieszkaniowe, Spółdzielnie Pracy i Usług oraz Budowlane, Spółdzielnie Inwalidów i Niewidomych, Spółdzielnie Rękodzieła Artystycznego „Cepelia”, Spółdzielnie Rzemiosła, Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe, Spółdzielnie Socjalne, Spółdzielcze Grupy Producentów Rolnych. Na trzy ostatnie branże warto zwrócić uwagę. Powstały one już po zmianach ustrojowych. W pozostałych branżach spółdzielczych zaszły daleko idące zmiany. Pomimo zachowania tradycyjnej nazwy prowadzą na ogół o wiele bardziej zróżnicowaną działalność niż przed 1990 rokiem.

W sytuacji kryzysu finansowego część społeczeństwa traci zaufanie do banków komercyjnych, instytucji finansowych działających na rynkach globalnych, co z kolei powoduje wzrost zaufania do lokalnych instytucji takich jak banki spółdzielcze i Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe. W Polsce istnieje ponad pół tysiąca banków spółdzielczych, których aktywa wynoszą ok. 52 mld zł [Kwiecień, 2009, s. 24]. Banki te zazwyczaj mają lokalny charakter i nie są silnie powiązane ze światowymi rynkami finansowymi i systemami bankowymi. Bankowość spółdzielcza rzadko udziela kredytów w walutach obcych i posiada rygorystyczne zasady badania zdolności kredytowej oraz określania zabezpieczeń dla kredytów, zwłaszcza walutowych. Dzięki temu banki mogą skutecznie egzekwować wierzytelności. Bezpieczeństwo banków spółdzielczych wynika również z tego, że ich klientami są członkowie, czyli ich właściciele. Banki te w porównaniu z bankami komercyjnymi mają wyższy wskaźnik wypłacalności, wysoką nadwyż-

kę depozytów nad kredytami, niski wskaźnik kredytów zagrożonych. Bezpieczne lokaty w bankach nie są tak dochodowe jak w bankach komercyjnych. Jednak jest to cena, jaką płać banki i ich klienci za bezpieczeństwo lokat oszczędnościowych i innych produktów bankowych. Sytuację i pozycję banków spółdzielczych z punktu widzenia bezpieczeństwa ekonomicznego, należy ocenić jako zadowalającą i stabilną, co jest szczególną wartością w dobie kryzysu [Kwiecień, 2009, s. 25].

O wzroście zainteresowania instytucjami typu SKOK świadczą dane przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Liczba kas, członków oraz wysokość depozytów, pożyczek w latach 1992–2010

Lata	Liczba kas z oddziałami	Liczba członków (w tys.)	Aktywa (w tys. zł)	Depozyty (w tys. zł)	Pożyczki (w tys. zł)
1992	13	14	4277	3565	2985
1996	168	138	219443	190446	160843
2000	560	394	1199362	995251	865748
2004	1461	1169	4228673	4989570	3502929
2008	1757	1856	9446921	8604073	6932627
2010	1851	2177	14014363	13028073	9792675

Źródło: opracowano na podstawie www.skok.pl (dostęp: 7.09.2011).

Z danych przedstawionych w tabeli wynika, że systematycznie wzrasta liczba nie tyle kas, co oddziałów, z zaledwie 13 w 1992 roku do 1851 w roku 2010. Również liczba członków zwiększa się, w 2010 roku przekroczyła 2 miliony. W latach 1992–2010 nastąpiło podnoszenie wartości aktywów, depozytów oraz pożyczek, co świadczy o wzroście znaczenia kas. W ciągu dwóch lat, od roku 2008, kiedy rozpoczął się kryzys do roku 2010 wartość aktywów wzrosła o 48%, wartość depozytów o 51%, natomiast wartość udzielanych pożyczek wzrosła o 41%, i to w sytuacji kiedy banki komercyjne ograniczały dostęp do kredytów.

Podobne do SKOK-ów instytucje, zwane także uniami kredytowymi, działają w 100 krajach, skupiając 188 milionów ludzi, są to instytucje, które skutecznie oparły się kryzysowi. Zorganizowana akcja społeczna „Bank Transfer Day” spowodowała, że przeszło 650 tys. osób w ciągu miesiąca przeniosło swoje oszczędności z dużych amerykańskich banków do unii kredytowych, które w ciągu miesiąca zyskały więcej członków niż przez cały 2010 rok. Unie kredytowe, czyli spółdzielcze kasy to szansa na niezależność ekonomiczną, ochrona przed lichwą i ekonomiczna edukacja szerokich warstw społecznych [www.skok.pl, dostęp: 7.09.2011].

O sukcesie tego typu organizacji przesądza fakt, że SKOK tworzą ludzie, którzy wspólnie oszczędzają i pożyczają sobie pieniądze. Jest to organizacja ludzi, a nie kapitału. Działają dla dobra członków, a nie dla zysku, dając szansę na

korzystanie z tanich i dostępnych usług finansowych. Poprzez sieć ponad 1800 placówek Kasy docierają wszędzie tam, gdzie ich działalność jest ludziom potrzebna. Obsługują ponad 2 miliony członków (gospodarstw domowych). Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe zawsze oferowały i oferują korzystniejsze kredyty i lokaty niż czyniły to banki. SKOK-i gwarantują też lepsze od bankowych bezpieczeństwo zgromadzonych oszczędności. SKOK-i to nie tylko ekonomia. Nie ograniczają się do działań wyłącznie ekonomicznych, lecz także prowadzą działalność charytatywną. Pomoc finansową otrzymuje wiele osób i instytucji. Na inspirację i wsparcie mogą liczyć ważne wydarzenia kulturalne. W ciągu dotychczasowej działalności SKOK-i przekazały już wiele milionów złotych na akcje charytatywne, finansowo oraz rzeczowo wspomagały i nadal wspomagają domy dziecka, przedszkola oraz dzieci z najbiedniejszych rodzin. Nie zapominają także o dzieciach niepełnosprawnych, oferując środki finansowe, jak również dofinansowując wyjazdy dzieci z rodzin najuboższych na kolonie [WWW.skok.pl, dostęp: 7.09.2011]. Dowody uznania, z jakimi SKOK-i spotykają się w kraju i na arenie międzynarodowej są w dużej mierze wynikiem tych właśnie, prospołecznych działań podejmowanych przez Kasy.

Kolejna branża, która szczególnie w czasach kryzysu, ma wiele do zaoferowania to spółdzielnie socjalne tworzone na rzecz osób wykluczonych społecznie oraz takich, które mają największe trudności z funkcjonowaniem w życiu społecznym i zawodowym, w tym głównie na rynku pracy. Warto również wspomnieć o innych pionierskich przedsięwzięciach, takich jak Okręgowa Spółdzielnia Telefoniczna w Tyczynie, oferująca wiele nowatorskich usług, Nowosądecka Spółdzielnia Energetyczna zajmująca się eksploatacją wód geotermalnych i dostarczaniem członkom pochodzącej z nich taniej i nie przynoszącej szkody środowisku energii oraz spółdzielcze media WNET.

W odniesieniu do działalności społecznej w spółdzielczości można zauważyć, że w ostatnich latach częściej się używa pojęcia działalność społeczno-kulturalna niż społeczno-wychowawcza. W kontekście rozruchów jakie miały miejsce w Anglii warto zwrócić szczególną uwagę na aspekt wychowawczy. Ten obszar aktywności spółdzielni wynika w sposób pośredni z realizacji zasad demokratyzmu spółdzielczego, samorządności i działalności na rzecz społeczności lokalnych. Biorąc to pod uwagę trzeba przyznać, że stanowisko niektórych teoretyków i praktyków spółdzielczości wyrażające się w poglądzie, iż spółdzielnia nieprowadząca działalności społeczno-wychowawczej nie jest spółdzielnią – staje się zrozumiałe. Idea działalności społeczno-wychowawczej ma związek z faktem, iż spółdzielnia jest zarówno zrzeszeniem, jak i przedsiębiorstwem. Bimodalny charakter spółdzielni powoduje powstanie zobowiązań wobec członków nie tylko w zakresie zaspokojenia potrzeb ekonomicznych i materialnych. Realizacja podstawowej zasady, jaką jest samorządność spółdzielcza, udział członków w sterowaniu pracą spółdzielni – zawiera sama w sobie olbrzymi walor wychowawczy, pod warunkiem, iż

jest to samorządność faktyczna, nienarzucona, niesterowana centralnie, choć może być wspomagana doradztwem profesjonalnym. Istotnym elementem oddziaływania wychowawczego spółdzielni jest rzetelna i skuteczna informacja realizowana uprzednio głównie poprzez system zebrań, spotkań, pism i gazetek bądź obecnie z uzupełnieniem o wykorzystanie elektronicznych form przekazu. Działalność społeczno-kulturalna prowadzona przez spółdzielczość mieszkaniową stanowi ewenement na skalę światową, niestety – w Polsce jest niedoceniany, mimo że spółdzielczość jest jedynym zarządcą zasobów mieszkaniowych prowadzącym tę formę działalności. O stopniu upowszechnienia działalności społeczno-kulturalnej w spółdzielniach świadczy istnienie wielu: klubów i świetlic, pracowni specjalistycznych, domów kultury, zespołów artystycznych, zespołów sportowo-rekreacyjnych i turystycznych. Gdy dzisiaj głośna stała się inicjatywa budowy boisk – Orlików, to warto przypomnieć, że już w spółdzielniach istnieje kilka tysięcy placów gier i zabaw, boisk wielofunkcyjnych, kortów tenisowych.

Spółdzielnie jako podmioty gospodarki społecznej pełnią ważne funkcje społeczno-gospodarcze. Utrzymują one znaczną liczbę miejsc pracy etatowej, zatrudniają też osoby mające obniżone szanse na rynku pracy: osoby niepełnosprawne, kobiety, osoby starsze, osoby o najniższych szansach na rynku pracy ze względu na niskie wykształcenie. W zakresie działań na rzecz spójności społecznej, spółdzielnie angażują się w organizowanie staży i praktyk zawodowych oraz w szkolenia i inne działania wspomagające uzyskanie zatrudnienia [Nałęcz, Konieczna-Sałamatin, 2008, s. 10].

Po 21 latach od początku zmian ustrojowych liczba spółdzielni w Polsce zmniejszyła się o połowę. W podobnym stopniu zmniejszyła się też liczba członków spółdzielni. Udział spółdzielczości w tworzeniu Produktu Krajowego Brutto spadł do niespełna 1% przy średniej w Unii Europejskiej wynoszącej ok. 6%. Spółdzielnie znikły ze świadomości społecznej, a w mediach pojawiają się wyłącznie jako przykłady patologicznych organizacji. Spółdzielnie nie są zrzeszeniem kapitału finansowego, lecz organizacjami członkowskimi. Ich celem działalności nie jest maksymalizacja zysku lecz zaspakajanie potrzeb swoich członków. Wielu ludzi nie znajduje w takim systemie miejsca dla siebie, ale nie mogą kwestionować prawa innych, którzy poszukują takiej właśnie formy wzmocnienia swojej pozycji ze względu na własną, indywidualną aktywność zawodową bądź tych, którzy pragną zrealizować swoje zamierzenia trudne lub niemożliwe do realizacji w pojedynkę. Rolnicy i drobni wytwórcy tworzą spółdzielnie, aby mieć silniejszą pozycję wobec wielkich firm handlowych i producentów środków produkcji, bezrobotni po to, aby stworzyć sobie bezpieczne miejsca pracy, konsumenci, aby mieć dostęp do dobrych jakościowo towarów po uczciwych cenach, poszukujący mieszkań, aby zabezpieczyć sobie dach nad głową, kredytobiorcy, aby uzyskać dostęp do kapitału finansowego o słusznym oprocentowaniu. Wszyscy zaś tworzą spółdzielnie po to, aby być mniej zależnym od instytucji komer-

cyjnego rynku ale także od łaskawości instytucji państwa. Działalność wielu spółdzielni między innymi kas kredytowych, spółdzielni socjalnych w Polsce dowodzi, że to przyszłościowa forma integracji społecznej oraz alternatywne rozwiązanie ekonomiczne [www.skok.pl, dostęp: 7.09.2011].

Spółdzielnie, dzięki swej specyfice działania, gdzie członkowie są współwłaścicielami i jednocześnie klientami, stają się one szczególnie ważne w czasach kryzysu. Mogą stać się również jednym z elementów stabilności gospodarczej państwa.

ZALECENIE MIĘDZYNARODOWEJ ORGANIZACJI PRACY DOTYCZĄCE PROMOWANIA SPÓŁDZIELNI

Konferencja Ogólna Międzynarodowej Organizacji Pracy, zwołana w Genewie w czerwcu 2002 roku, uznając znaczenie spółdzielni w tworzeniu miejsc pracy, uruchamianiu środków, stymulowaniu inwestycji, jak również ich wkład w gospodarkę oraz uznając, że spółdzielnie w swoich różnorodnych formach promują pełne uczestnictwo w rozwoju ekonomicznym i społecznym wszystkich ludzi wydała 20 czerwca 2002 roku Zalecenie nr 193 dotyczące promowania spółdzielni. Zalecenie wskazuje, że należy promować i wzmacniać tożsamość spółdzielni na podstawie:

- spółdzielczych wartości samopomocy, demokracji, równości, sprawiedliwości i solidarności, jak również wartości etycznych, czyli uczciwości, otwartości, odpowiedzialności społecznej i troski o innych oraz
- zasad spółdzielczych takich jak: dobrowolne i otwarte członkostwo, demokratyczna kontrola członków, ekonomiczne uczestnictwo członków, autonomia i niezależność, kształcenie, szkolenie i informacja, współpraca między spółdzielniami oraz troska o społeczność lokalną.

Należy również podjąć kroki na rzecz promowania potencjału spółdzielni we wszystkich krajach, bez względu na poziom ich rozwoju, w celu pomocy tym spółdzielniom i ich członkom w:

- tworzeniu i rozwijaniu działalności przynoszącej dochód oraz trwale i godne zatrudnienie,
- rozwijaniu swych umiejętności oraz wiedzy o wartościach, zaletach i korzyściach płynących ze spółdzielczości poprzez kształcenie i szkolenie,
- rozwijaniu swojego potencjału gospodarczego, w tym umiejętności przedsiębiorczości i zarządzania,
- umacnianiu swojej konkurencyjności, jak również w zdobywaniu dostępu do rynków i do finansów instytucjonalnych,
- zwiększaniu oszczędności i inwestowania,

- poprawie społecznych i ekonomicznych warunków życia, biorąc pod uwagę potrzebę wyeliminowania wszelkich form dyskryminacji,
- przyczynianiu się do zrównoważonego rozwoju ludzkości,
- tworzeniu i rozwoju dynamicznego, odrębnego sektora gospodarki obejmującego spółdzielnie, odpowiadającego na potrzeby społeczne i ekonomiczne danej społeczności [*Promowanie...*, 2002, s. 46].

Kryzys finansowy, który ostatnio dotknął gospodarki światowej i narodowej dobitnie wskazuje, że została skompromitowana teoria dążenia do maksymalizacji zysku bez liczenia się z konsekwencjami społecznymi i ekonomicznymi tego zjawiska. Spółdzielczość, której celem jest działanie na rzecz zaspokajania potrzeb członków, a nie maksymalizacja zysku, powinna dostosować się do problemów wynikających z kryzysu w sposób łagodniejszy niż podmioty nastawione na maksymalizację zysku za wszelką cenę.

Obecny kryzys finansowy i gospodarczy znacznie wyraźniej uwidacznia wady systemu spółdzielczego niosącego ze sobą większe poczucie stabilizacji i bezpieczeństwa. We współczesnej gospodarce rynkowej, w sytuacji coraz częściej pojawiających się kryzysów, jest coraz większa potrzeba rozwoju działalności skierowanej na potrzeby ludzi, którzy korzystają z własnych usług, niż tych, którzy inwestują swój kapitał w ryzykowne przedsięwzięcia. W rzeczywistości spółdzielnie weryfikują system gospodarczy, wzbogacają rynek oraz wspomagają jego zrównoważone funkcjonowanie. Dobrze zorganizowane społeczeństwo obywatelskie to społeczeństwo nie tylko aktywne zawodowo, ale także aktywne społecznie. Spółdzielczość angażuje ludzi do podejmowania decyzji, buduje więzi społeczne, uczy odpowiedzialności [Domagalski, 2008, s. 6]. Tworzenie dobrych warunków dla funkcjonowania spółdzielni to działania na rzecz budowania lepszego, bardziej przyjaznego ludziom państwa, troski o zrównoważony, trwały rozwój i poprawę warunków życia wielu ludzi.

W okresie wychodzenia z kryzysu to właśnie różne formy działalności ekonomicznej, nie zawsze nastawione na zysk, mogą pomóc wykluczonym w stawaniu się pełnoprawnymi członkami społeczeństwa.

Ogłoszony przez ONZ Międzynarodowy Rok Spółdzielczości 2012 jest kolejną szansą na pokazywanie zalet spółdzielczości ze wszystkimi jego wartościami, jakie wnosi w życie człowieka. Warto więc kontynuować ze zwiększoną starannością działania mające na celu promowanie ruchu spółdzielczego w naszym kraju. Państwowe instytucje niechętnie dostrzegają zalety polskiej spółdzielczości. Tymczasem to właśnie spółdzielczość jawi się alternatywną formą gospodarowania na rynku ekonomicznym, a jej kluczową zaletą staje się czynnik społeczny budujący poczucie bezpieczeństwa w czasach kryzysu.

Wobec słabych instytucji społeczeństwa obywatelskiego, źle funkcjonującego państwa i mediokratycznego szumu informacyjnego, na elitach intelektualnych, dodać należy, że nie tylko na elitach ekonomicznych, ciąży obowiązek inicjowania, mobilizowania, uzbrajania edukacyjnego wszystkich grup społecznych do

partnerskiego dialogu przeciw kryzysowi demokratycznego państwa i zagrożeniom zintegrowanego rozwoju [Woźniak, 2010, s. 44].

Szansy zapobieżenia zagrożeniom niesionym z natury rzeczy przez kapitalizm i pojawiającym się kryzysom upatrywać należy więc w dobrze zorganizowanych społeczeństwach obywatelskich.

Równowaga w społeczeństwie wymaga istnienia silnych sektorów publicznego i prywatnego, jak również silnego sektora spółdzielczego, organizacji pomocy wzajemnej, organizacji społecznych i pozarządowych. W tym kontekście rządy powinny wprowadzać w życie politykę i ramy prawne sprzyjające spółdzielniom, zgodne z charakterem i funkcją spółdzielni oraz uwzględniające wartości i zasady spółdzielcze.

Jednak w Polsce ostatnie inicjatywy legislacyjne odnośnie do prawa spółdzielczego są kolejną próbą osłabienia polskiej spółdzielczości. W żadnym kraju w Europie nie było tylu zmian prawa spółdzielczego, podejmowanych przez parlament w ostatnich 21 latach, począwszy od ustawy z 1990 roku likwidującej związki spółdzielcze i zaplecze gospodarcze spółdzielni. Przekształcenie spółdzielni w spółki prawa handlowego pozbawi wielu członków własności i powiększy rzeszę bezrobotnych.

Drogą, która wiedzie do ochrony przed długookresowymi negatywnymi skutkami kryzysu jest rozważna polityka antykryzysowa oparta między innymi na integrowaniu ogółu grup społecznych wokół polityki antykryzysowej i zagrożeń zintegrowanego rozwoju [Woźniak 2011, s. 96]. Ważne jest wspieranie przedsiębiorczości i dzięki temu sprzyjanie rozwojowi sektora małych i średnich przedsiębiorstw, do których zalicza się również spółdzielnie.

PODSUMOWANIE

Ruch spółdzielczy stanowi pozytywną odpowiedź na zagrożenia, jakie przynosi współczesny kryzys oraz system globalnej gospodarki. Jest szansą na aktywność zawodową, rozwój osobowościowy i zachowanie godności dla wielu ludzi. Spółdzielnie wielkiemu kapitałowi finansowemu przeciwstawiają kapitał społeczny. Najcenniejsze, czym dysponują spółdzielnie to ludzie, ich problemy, potrzeby. Spółdzielnie przyczyniają się do ograniczania patologii życia społecznego, budowy lepszego świata, bardziej przyjaznego dla ludzi, świata, w którym oprócz konkurencji i współzawodnictwa jest miejsce na współpracę i współdziałanie. Świata bardziej zrównoważonego i bezpiecznego.

Ekonomiczno-społeczne przemiany w naszym kraju i na świecie, a zwłaszcza procesy ograniczania roli i znaczenia państwa, globalizacji rynków, postępu nauki i techniki, deregulacji i prywatyzacji, skutkują bezrobociem, materialnym rozwarstwieniem społeczeństwa, ograniczeniem dostępu do nauki, oświaty i kul-

tury oraz usług socjalnych. Spółdzielczość jako forma zbiorowej zaradności lokalnych społeczności stwarza realne szanse na aktywność gospodarczą i społeczną ludzi o niskich i średnich dochodach, zapobiega ich trwałemu wykluczeniu społecznemu. Łagodzi nierówności ekonomiczno-społeczne oraz przyczynia się do gospodarczego rozwoju lokalnych społeczności i uaktywnia je kulturowo.

W procesie wspólnotowego gospodarowania powstaje i umacnia się tak ważny dziś kapitał społeczny. Jak twierdzi część ekonomistów będzie on zastępował wyczerpującą się moc sprawczą konkurencji jako głównego czynnika rozwoju. Więzy międzyludzkie i zaufanie społeczne stanowiące podstawę funkcjonowania spółdzielni będą w coraz większym stopniu decydować o sukcesie ogólnoświatowego rozwoju.

Także europejscy i światowi analitycy podkreślają wyjątkową stabilność spółdzielczego modelu biznesu w warunkach światowego kryzysu gospodarczego i jego zalety w stosunku do kapitałowych form organizacji.

LITERATURA

- Domagalski A., 2008, *Spółdzielczość odpowiedzią na kryzys*, „Spółdzielczość Polska”, Krajowa Rada Spółdzielcza, Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa.
- Karta Etyki Spółdzielczej*, 2003, Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa.
- Kodeks dobrych praktyk spółdzielczych*, 2008, Wydawca Krajowa Rada Spółdzielcza, Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa.
- Kwiecień M., 2009, *Globalny kryzys finansowy i spółdzielnie jako element stabilizacji systemu rynkowego*, „Tęcza Polska”, nr 6, Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa.
- Nałęcz S., Konieczna-Salamatin J., 2008, *Polska spółdzielczość na progu XXI wieku. Zasoby oraz wybrane funkcje społeczno-ekonomiczne*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy”, nr 1, Krajowa Rada Spółdzielcza, Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa.
- Promowanie spółdzielczości przez Międzynarodową Organizację Pracy*, 2002, Krajowa Rada Spółdzielcza, Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa.
- Woźniak M.G., 2010, *Ordoliberalna społeczna gospodarka rynkowa czy państwo minimalne* [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja gospodarki*, red. M.G. Woźniak, z. 17, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Woźniak M.G., 2011, *Polityka stabilizacyjna dla spójności społeczno-ekonomicznej w Polsce w kontekście kryzysu z lat 2008–2010* [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja gospodarki*, red. M.G. Woźniak, z. 18, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- <http://www.skok.pl/?HPQ35S7kIsUYeTV0u9Xq6xgtaorqagQDacA/8Z88mN2VvVmjnEscBiLudzCcgRnRrd0jKBsw9qz3eBeRDNSpQ==;AL56242F7AD7> (dostęp: 7.09.2011).
- <http://www.skok.pl/?4DgU5kDcljUBKlujjqmBmq4hwn9YYxQE3m3uRpgHm7U=;VZ1064F213C5> (dostęp: 7.09.2011).

Streszczenie

W pracy przedstawiono rolę i znaczenie społeczno-ekonomiczne spółdzielczości w czasach kryzysu. Wartości i zasady, jakimi kierują się w swojej działalności spółdzielnie stanowią odpowiedź na kryzys oraz szansę na aktywność społeczną i zawodową, na poprawę warunków materialnych dla wielu ludzi, szczególnie potrzebujących pomocy i wsparcia, oraz przyczyniają się do rozwoju gospodarczego kraju. Spółdzielnie jako podmioty gospodarki społecznej pełnią ważne funkcje społeczno-gospodarcze. Utrzymują one znaczną liczbę miejsc pracy etatowej – przeciętnie ponad dwukrotnie więcej niż porównywalne podmioty z innych sektorów gospodarki do wytwarzania analogicznej wartości dóbr lub usług. Sektor spółdzielczy w znacznie większym stopniu niż inne sektory gospodarki narodowej zatrudnia też osoby mające obniżone szanse na rynku pracy.

Socio-economic Role of Cooperatives during Economic Crisis*Summary*

The paper presents the socio-economic role of cooperatives during economic crisis. Cooperatives, which activities are guided by their values and principles, create an opportunity for many people to engage in social and professional activity as well as an improvement of material conditions and do contribute to economic development. Cooperatives, as entities of social economy, fulfil an important social and economic function. They support a significant number of full-time jobs – on average over twice as many as comparable entities from other economy sectors to produce an analogous value of goods and services. The cooperative sector, to much greater extent than other sectors of national economy, employs also persons that have smaller chances on the labour market.